

המשורות הציבוריות ברומא העתיקה

במהלך חייה הארוכים של רומא התפתחה שיטת ממשל אשר תרמה לקיומה היציב של המדינה. הממשל הרומי יצר מוסדות ומשרות ציבוריות אשר בחלקם הגדול שרדו את השינויים החוקתיים במעבר מממלכה לרפובליקה ובהמשך לקיסרות, ואף גם מעבר לנפילת האימפריה רומית.

להלן אציג את המשורות החשובות אשר התקיימו במערך הממשל הרומי:

Cursus honorum: מדרג המשורות. המקבילה של היום הוא אולי נציבות שרות המדינה. מדרג זה של משרות פעל בתקופת הרפובליקה ובתקופה המוקדמת של האימפריה. הוא כלל משרות צבאיות ומנהלתיות. המכנה המשותף היה כי נושאי המשרות נבחרו לתקופה מוגדרת. לכל משרה היה גיל מינימום. לא ניתן היה להחזיק במשרה שתי תקופות רצופות והיה צורך בהפסקה ביניהן. יש לציין כי במאה האחרונה של הרפובליקה החוק של מניעת הרציפות הופר באופן מסיבי.

להלן המשורות שהיו חלק מ – cursus honorum בסדר עולה:

Tribunus militum (טריבון צבאי): קצין בחיל הפרשים הרומי בדרגה גבוהה מהסנטוריון ואשר שירת 10 שנים. תפקיד זה נחשב להכרחי לצורך כניסה לחיים הפוליטיים.

Questor (קסטור): גיל מינימום 30, אך מועמדים פטריקים קיבלו הנחה ויכלו להיבחר למשרה בגיל 28. הם הועסקו במנהל הכספים ברומא, שימשו כסגני מושלים בפרובינציות והיו משלמי שכר בלגיונות הצבאיים. משימה חשובה שמילאו הייתה פיקוח על המשחקים הציבוריים. הייתה להם הזכות ללבוש toga praetexta, מלמעמד.

Aedile: בגיל 36 קסטור יכול היה להיות מועמד למשרת אדיל. בסך הכול היו 4 אדילים: שניים היו פטריקים אשר נבחרו ע"י אסיפת השבטים (Tribal Assembly) או מונו ע"י קונסול ושניים פלבאיים אשר מונו ע"י מועצת הפלבאיים (Plebeian Council). משרה זו אמנם לא הייתה חלק מ-cursus honorum, וניתן היה "לקפוץ" למשרה הבאה בלי להיות אדיל. יחד עם זאת, אחזקה במשרה זו היוותה פלטפורמה טובה מאד לפרסום ציבורי בגלל המשימות שהאדיל ביצע. לאדילים היו סמכויות מנהלתיות. באחריותם היו בתי המקדש (aedes הוא בית מקדש בלטינית), תחזוקת המבנים הציבוריים, אספקת מים ומזון לאוכלוסייה. הם פקחו על העבודות הציבוריות וארגנו פסטיבלים ומשחקים, דבר שהביא לפרסומם בציבור.

Praetor: גיל מינימום 39. בתקופת הרפובליקה נבחרו מדי שנה 6 או 8 פרטורים. לפרטורים היו סמכויות שיפוט. בהעדר הקונסולים, הפרטורים היו ממלאים את מקומם. הפרטור היה מפקד יחידות הצבא אשר שהו בעיר רומא. לפרטור היה imperium, הסמכות החשובה מאד לפקד. חשיבות המשרה באה לידי ביטוי בכך שהוא לווה ע"י 6 ליקטורים. (Lictor היה משרת במעין יחידה לאבטחת אישים והכוונה לאותם הדרגים שהיה להם imperium. הם פעלו החל מתקופת המלוכה. ההיסטוריון ליווי מציין כי רומולוס היה המלך הראשון שמינה 12 ליקטורים לאבטחתו. הם נבחרו כנראה מתוך העבדים המשוחררים וחיילים אשר יצאו ל"פנסיה"). בתום כהונתו, הפרטור היה מתמנה למושל פרובינציה. שני פרטורים היו בעלי תפקיד יוקרתיים יותר מאחרים. הראשון היה Praetor Peregrinus, שהיה שופט ראשי במשפטים נגד זרים, השני Praetor Urbanus, היה השופט הראשי בעיר רומא ובעל סמכות לפסוק בערעורים על פסקי דין של שופטים אחרים. פרטור לא היה רשאי לעזוב את רומא יותר מ-10 ימים.

Rector provincia, Governor: כאשר פרטור או קונסול סיימו את כהונתם, היו מתמנים לפרופרטור או פרוקונסול בפרובינציות השונות. באותן הפרובינציות היה להם כוח כמעט אבסולוטי. רק קונסול או פרטור מכהן יכלו להטיל וטו על מעילותם.

Censor: המשרה הייתה פתוחה לקונסולים והייתה הרמה הגבוהה ביותר של cursus honorum. כהונת הקנסור הייתה של 18 חודש במקום 12 חודשים למשרות האחרות. לקנסור לא היה

imperium צבאית. הוא היה מעין שר פנים או מנהל מינהל האוכלוסין. הקנסור ניהל את רישום האזרחים וקבע את מעמדו של כל תושב בנושא בחירות על-פי הכנסתו ושייכותו השבטית. הקנסור היה אחראי לתחלופה בסנט, אך סמכות זו בוטלה בזמנו של Sulla. הקנסור היה גם מנהל רשות המקרקעין וקבע מהן קרקעות המדינה וקרקעות שנמסרו לאזרחים.

בנוסף למשרות הציבוריות היו משרות פוליטיות. בעלי משרות אלה היו הדרג המחליט העליון במדינה. נפרט בהמשך החשובות שבהן.

Senator: הסנט הוא המוסד אשר התקיים לאורך כל תקופת קיומה של רומא ואף שרד את האימפריה ושלטון הברברים במאות 5-7. המילה סנט באה ממילה senex שפירושה איש זקן. סנט הוא אסיפת זקנים. מקובל לחשוב שרומולוס הקים את הסנט שכלל בתחילה 100 איש. בתקופת המלוכה הסנט היה גוף מייעץ למלך והיה בוחר במלך חדש. הסנט היה בשיא כוחו בתקופת הרפובליקה אך השפעתו החלה לרדת עם הרפורמות של אחים גרכוס. בתקופת האימפריה הסנט איבד את כוחו הפוליטי במיוחד בעקבות הרפורמות של דיוקלציאנוס והפך עם הזמן לגוף מוניציפלי. חברי הסנט נקראו סנטורים. הסנטורים הראשונים היו ראשי השבטים אשר ייסדו את רומא. הם נקראו patros אשר הפכו עם הזמן לפטריקים. המשרה הייתה לכל החיים. עבודתם העיקרית הייתה הפקת דוחות ייעוץ אשר נקראו senatus consulta. אמנם לא היה להם תוקף של חוק אך כובדו ע"י השופטים. דיוני הסנט היו פתוחים לציבור ונוהלו ע"י שופט או קונסול כיו"ר. ליו"ר לא הייתה הסמכות לכפות את עמדתו והסנט פעל באופן עצמאי. בתקופת האימפריה הסנט שמר על מעמדו החוקי אך הפך למעין בית לורדים. סנטור היה בעל יוקרה ומעמד חברתי גבוה אבל בלי השפעה פוליטית.

Princeps senatus: הדובר הרשמי של הסנט. התפקיד היה ל-5 שנים ומונה ע"י 2 קנסורים. תפקיד יוקרתי וללא סמכויות. הוא היה הראשון שנאם לפני הסנט, דבר שהעניק לו כבוד (dignitas) ואפשרות לכוון את הדיון לפי רצונו. עם הקמת האימפריה, הקיסר קיבל תואר זה לא רק כראשון של הסנט אלא גם כראשון בין האזרחים.

Consul: זו המשרה הגבוהה ביותר במנגנון המדינה ברומא. שני קונסולים נבחרו לשנה אחת. הם נבחרו ע"י Comitia Centuriata והמינוי אושר ע"י Comitia Curiata. המשרה נוצרה עם ביטול המלוכה והעברת סמכויות המלך לנושאי משרה זו. לקונסולים סמכויות מנהלתיות, חוקתיות ומשפטיות. בזמן מלחמה הם יהיו מפקדי הצבא. אם קונסול מת במהלך כהונתו, נבחר קונסול נוסף במקומו consul suffectus בעוד שהקונסול שהחל את כהונתו בתחילת השנה נקרא consul ordinarius. הקונסול שמכהן מהתחלה הוא בעל מעמד גבוה יותר כי השנה נקראת על שם שני הקונסולים אשר החלו יחד לכהן במשרתם. בתום השנה, הקונסול מתמנה ל – Proconsul, מושל רומי באחת הפרובינציות. הקונסולים היו הרשות המבצעת את תקנות הסנט וחוקי האספות. כל קונסול היה משמש כיו"ר הסנט למשך חודש ימים. לכל קונסול היה ליווי של 12 ליקטורים אשר החזיקו ב – fascio כסמל לכוחם. (fascio הופיע מחדש בשנות ה – 20 של המאה הקודמת באיטליה). על-פי הסמכויות הצבאיות שלהם, לכל קונסול היה צבא משלו. כאשר שני הצבאות היו יחד, הקונסולים היו מתחלפים בפקוד מדי יום. ניצחון במלחמה היה מקנה לקונסול את התואר imperator. הקונסול היה עצמאי בניהול המלחמה אך ניתן היה לתבוע אותו לאחר המלחמה כמו במקרה של קאטו אשר תבע את Scipio Africanus.

התפקיד של קונסול נבנה עם נהלים והגבלות כדי למנוע חריגות: זכות וטו של כל קונסול על פעולות הקונסול השני, החלפה בין הקונסולים מדי חודש, אפשרות לשפוט אותם אחרי תום כהונתם. קונסול היה זכאי להיבחר מחדש לאחר 10 שנים. בתקופות חרום, הקונסולים היו רשאים למנות דיקטטור לתקופה של 6 חודשים ולפי הצעת הסנט. הקונסולים היו כפופים לדיקטטור באותה תקופה. בתקופת האימפריה, הקונסולים איבדו מכוחם. בד"כ אחד הקונסולים היה הקיסר עצמו.

Dictator: לדיקטטור יש סמכויות אבסולוטיות. בתחילה היה נקרא Magister Populi. זו משרה יחידה אשר מפרה את עקרונות החוק הרומי: collegiality (יותר מאיש אחד למשרה אחת) ו – accountability (אחריות חוקית לפעילותם). דיקטטור היה משרת יחיד ורק לו הוענק imperium magnum. ע"י הענקת סמכות זו, הדיקטטור יכול היה לפטר ואפילו להוציא להורג כל שופט, גם אם

היה לו imperium. סוגי הדיקטטורים נבעו מהסיבות שהביאו למינוים. הקיסרים נמנעו מלקחת תואר זה בשל הדימוי השלילי שנוצר עם הזמן. בויקיפדיה ישנה רשימה של קרוב ל-100 דיקטטורים, דבר המצביע על כך שזה היה מינוי נפוץ למדי. הדיקטטור הראשון היה Titus Lartius Flavius אשר התמנה ב-498 לפה"ס והאחרון היה יוליוס קיסר בשנת 44 לפה"ס שנקרא perpetuus, כלומר לכל חייו.

Tribunus: הטריבון היה משרה של פלבאים. המשרה נוצרה כדי להגן על הפלבאי מפני מוסדות המדינה. הטריבון היה ראש מועצת הפלבאים והייתה לו זכות sacrosanctity – זכות להיות מוגן מכל נזק גופני. הטריבון יכול היה להתערב בשיפוט של פלבאי ע"י פטריקי והיה יכול להטיל וטו על החלטות שיפוטיות, טריבון אחר או קונסול. הטריבון היה נגיש בזמן תפקודו, ביתו היה פתוח לציבור יום ולילה ולא יכול היה להעדר מרומא יותר מיום אחד. לטריבון לא הייתה כל סמכות צבאית כלומר לא היה לו imperium, אך מעמדו בא לידי ביטוי ע"י הלבשת הטובה.

Pontifex Maximum: המשרה הדתית הגבוהה ביותר. עד 254 לפה"ס התפקיד מולא ע"י הפטריקים. אוגוסטוס הכפיף את המשרה לקיסר. תואר זה אומץ ע"י הנוצרים ומציין את בישוף רומא שהוא האפיפיור. המילה pontifex מציינת "בונה גשרים". נהר טיבר אשר חוצה את רומא נחשב לקדוש ורק אוטוריטה גבוהה במיוחד יכולה "להפריע" לנהר ולבנות גשרים.

Ufficium: מסמך מיוחד מהתקופה המאוחרת של האימפריה, Notitia Dignitatum, מפרט הארגון האדמיניסטרטיבי של רומא החל מחצר הקיסר ועד לרמה של יחידות צבא והפרובינציות ובהיקף של אלפי משרות.

להלן מספר משרות:

Princeps officius: ראש הסגל

Adiutor: סגן ראש הסגל

Commentanensis: כותב היומנים (היסטוריון??)

Ab actis: ראש הארכיון

Numerarius: ראש רשות המסים

Subadiuva: עוזר סגן ראש הסגל

Cura epistolarum: אחראי על התכתובת

Regerendarius: כנראה אחראי על מסמכי החוקיים

Singulanus: נוטריון

Exceptor: מזכיר